

ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Π Ρ Α Κ Τ Ι Κ Α
ΤΡΙΤΟΥ ΠΑΝΙΟΝΙΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

23 - 29 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1965

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1967

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Διον. Ἀ. Ζακυθηνοῦ, Προλεγόμενα	ε'
Ἐπιτροπῇ Γ' Πανιονίου Συνεδρίου	θ'
Τὸ Χρονικὸν τοῦ Συνεδρίου	ιγ'
Ἀμίλκα Σ. Ἀλιβιζάτου, Περὶ ἱστορικῶν τινῶν ἐπεισοδίων σχετικῶν πρὸς τὴν ἀφομοίωσιν τῆς Ἐκκλησίας Ἐπτανήσου πρὸς τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Ἑνωσιν	3
Σοφίας Ἀντωνιάδου, Κατάστιχο τοῦ 1645 περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Ζακύνθου	6
Δικαίου Β. Βαγιακάκου, Μάνη καὶ Ζάκυνθος	16
Ἐρας Λ. Βρανούση, Ἐνα μετόχι τῆς μονῆς Πάτμου στὴ Ζάκυνθο	35
Λ. Ι. Βρανούση, Ἐνα περιζήτητο κερκυραϊκὸ χειρόγραφο : ὁ κώδικας τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Περραιβοῦ	47
Μιχαήλ Α. Δένδια, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τοῦ Ἰονικοῦ Συντάγματος τοῦ 1803. Ὁ θεσμὸς τῶν Ἐφόρων	58
Παν. Ι. Ζέπου, Ἐπτανήσιοι καθηγηταὶ τῆς Νομικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν	65
Γ. Θ. Ζώρα, Ἀγνωστον Ἰταλικὸν χρονικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως A. r. Camariano - Cioran, Les îles Ioniennes de 1797 à 1807 et l'essor du courant philofrançais parmi les Grecs	75
Γρηγ. Π. Κασιμάτη, Περὶ Ἐπτανησιακοῦ «Πολιτισμοῦ»	115
Ἐλένης Ε. Κούρκου, Ἡ ἀνέκδοτος διαθήκη τοῦ ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας Μελετίου Τυπάλδου	137
Αἰκατερίνης Κουμαριανοῦ, Ἑνέργειαι τοῦ Κωνσταντίνου Σταμάτη γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, 1798 - 1799	154
Παν. Γ. Κρητικοῦ, Συμβολὴ τοῦ τεκτονισμοῦ τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους	175
Μιχ. Θ. Λάσκαρι, Ἐξ Κερκυραϊκῶν συμβόλαια τῶν ἐτῶν 1398 - 1458	210
Bruno Lavagnini, L. Mercantini nelle Isole Ionie (1849 - 1852)	211
Μ. Ι. Μανούσκα, Ἀνέκδοτα χρονικὰ σημειώματα καὶ ἔγγραφα (1506 - 1521) τοῦ νοταρίου Ζακύνθου Θεοδώρου Ραφτοπούλου	213
Νικ. Γ. Μοσχονᾶ, Φορολογικαὶ μεταρρυθμίσεις στὴν Κεφαλληνία κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος	228
Κ. Μπόνου, Ἡ συμβολὴ τῆς Ἰθάκης καὶ τοῦ Καλάμου εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τοῦ ἔθνους	240
Ἀγάθης Νικοκάρου, Τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἀνδρέα Μουστοξύδη	246
Παν. Γ. Νικολοπούλου, Ἐγγραφα μονῆς Διονυσίου (Ἀγίου Ὁρους) ἐκ Ζακύνθου	253
Ν. Α. Οἰκονομίδου, Ὁ βίος τοῦ ἁγίου Θεοδώρου Κυθήρων (10ος αἰ.)	264
Β. Π. Παναγιωτοπούλου, Προτάσεις τοῦ Π. Μαρκίδου - Πούλιου γιὰ ἐγκατάστασιν Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας στὴν Ἰόνιο Πολιτεία (1800)	292

	Σελ.
Ἑλ. Πρεβελάκη, Ἡ ἐγκύκλια ἐπιστολή τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια τῆς 6/18 Ἀπριλίου 1819	298
Ἑμμ. Γ. Πρωτοψάλτη, Πολιτικά διαπραγματεύσεις καὶ συνθήκαι μεταξὺ Ἑπτανήσου Πολιτείας καὶ Ἀλῆ Πασᾶ (1800 - 1807)	329
Γ. Κ. Σπυριδάκη, Συνθετικά στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἑπτά- νησον	353
Γ. Κ. Τενεκίδου, Ὁ θεσμός τῆς οὐδετερότητος καὶ ἡ Ἑπτάνησος	365
Θησέως Στ. Τζάννετατου, Τὸ Πρακτικὸν τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264 καὶ ἡ ἐπιτομή αὐτοῦ. Ἐκδόσεις αὐτῶν	366
Fr. Thiriet, Les interventions vénitiennes dans les îles Ioniennes au XIV ^e siècle	374
Διον. Ν. Τραυλοῦ, Ἡ κομμούνα στὴν Σκάλα κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1849	386
Κ. Ν. Τριανταφυλλοῦ, Νομικά ἔγγραφα Κερκύρας τῶν ἐτῶν 1620 - 1854 διασωθέντα ἐν Πάτραις	392
Παρεμβαίνοντες	396

ΠΙΝΑΚΕΣ

—Ἡ τελευταία σελὶς τῆς διαθήκης τοῦ Μελετίου Τυπάλδου, μὲ τὴν ιδιόχειρον ὑπογραφὴν του	152 ἐπ.
—Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μελετίου Τυπάλδου ὡς ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας καὶ ἡ ἐπικύρωσις ταύτης ὑπὸ τοῦ Συμβολίου τῶν Δέκα	152 ἐπ.
—Τὸ χειρόγραφο τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Κωνστ. Σταμάτη	160 ἐπ.
—Δίπλωμα Π. Μελησσινοῦ καὶ πίναξ σφραγίδων	208 ἐπ.
—Δίπλωμα ἰδρυτικὸν τῆς «Fenice Rissorta»	208 ἐπ.
—Δίπλωμα τοῦ G. Ipp. Bertrand	208 ἐπ.
—Δίπλωμα Διον. Publiccola	208 ἐπ.
—Ἰδρυτικὸν δίπλωμα τῆς Σ.᾽. «L'Étoile»	208 ἐπ.
—Δίπλωμα Διδ.᾽. Σπ. Βλαντῆ	208 ἐπ.
—Δίπλωμα Gir. Cecherini	208 ἐπ.
—Χρον. σημειώματα Cod. Marc. Gr. 1261, 16 καὶ 19 Σεπτεμβρίου 1513...	224 ἐπ.
—Χρονικὸν σημείωμα Cod. Marc. Gr. 1261, 16 Αὐγ. 1521	224 ἐπ.
—Ἐγγραφο Νοταρίου Θ. Ραφτοπούλου (21 - 6 - 1506)	224 ἐπ.
—Ἐγγραφο Νοταρίου Θ. Ραφτοπούλου (24 - 6 - 1509)	224 ἐπ.
—Ἐγγραφο Νοταρίου Θ. Ραφτοπούλου (18 - 9 - 1509)	224 ἐπ.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΜΟΣΧΟΝΑ

ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΙΖ' ΑΙΩΝΟΣ

Ἡ ἔρευνα στὰ Κρατικά Ἀρχεῖα Βενετίας μὲ ὠδήγησε στὴν ἀνέυρεσι σειρᾶς ἐγγράφων σχετικῶν μὲ μία φορολογικὴ μεταρρύθμισι, ποὺ εἰσάγεται στὴν Κεφαλληνία κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. Ὡς σημειωθῇ ὅτι πληροφορίες γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἱστορία τοῦ νησιοῦ, κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, δὲν παρέχει ἡ γνωστὴ βιβλιογραφία, ὥστε τὰ ἔγγραφα αὐτὰ νὰ ἀποκοτοῦν ἰδιαίτερη σημασία¹.

Ἀπ' ἀρχῆς τῆς βενετικῆς κυριαρχίας ἴσχυσε στὴν Κεφαλληνία² τὸ σύστημα τῆς δεκάτης γιὰ τὴν φορολογία τῶν γεωργικῶν προϊόντων³. Ὁ φόρος αὐτός, πού, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν ἀποτελεῖ πρωτοτυπία βενετικὴ⁴, καταβάλλεται γιὰ ὠρισμένα ἀπὸ τὰ προϊόντα σὲ εἶδος, γι' ἄλλα σὲ χρῆμα. Ἡ εἴσπραξις ὁμοῦ τῶν φόρων ἀπαιτοῦσε δαπάνη τοῦ δημοσίου γιὰ τὸ διορισμὸ εἰσπρακτῶ-

1. Χαρακτηριστικὸ εἶναι πῶς τὸ σπουδαιότατο καὶ πολύτιμο ἔργο τοῦ Ἀνδρ. Ἀνδρεάδου, *Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας*, τόμοι 2, Ἀθῆναι 1914, παραβλέπει ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ΙΖ' αἰῶνα, σχετικὰ μὲ τὴν Κεφαλληνία.

2. Σὲ καθένα ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου ἐλειτουργοῦσε Ἑφοριακὴ Ὑπηρεσία (Camera fiscal) αὐτόνομη. Βλ. Andr. Andrèades, *L'administration financière et économique de Venise dans ses possessions du Levant*, «L'Acropole, Revue du monde Hellénique», τευχ. 1 (Ἰαν. - Μάρτ.), Παρίσι 1926, σελ. 15.

3. Βλ. Κ. Ν. Σάθρα, *Μνημεῖα Ἑλληνικῆς Ἱστορίας*, τόμ. Ε', Παρίσι 1883, σελ. 163 καὶ Ἡλίας Α. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα*, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1960, σελ. 407.

4. Πρβλ. Hélène Antoniadis-Bibicou, *Recherches sur les Douanes à Byzance*, Παρίσι 1963, σελ. 93 - 95 καὶ 97 κέ. Στὴν περίοδο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἀπαντᾶται καὶ στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα (ὄσῳ). Βλ. Ἀποστ. Ἐ. Βακαλόπουλου, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. Β₁, *Τουρκοκρατία 1453 - 1669*, Θεσσαλονίκη 1964, σελ. 37. Κατὰ τὸν S. Romanin, *Storia documentata di Venezia*, τόμ. Δ', Βενετία 1855, σελ. 487 «ὑπῆρξε πάντοτε σύστημα τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας νὰ ἐπιβαρύνη κατὰ τὸ δυνατόν λιγώτερο τοὺς πληθυσμούς» προστρέχοντας σὲ ἔκτακτα φορολογικὰ μέτρα μόνο σὲ περιπτώσεις ἀνάγκης (πρβλ. καὶ στίς σελ. 489 - 490).

ρων, πού έπρεπε νά περιοδεύουν στίς φορολογούμενες περιοχές και ή προσπάθεια αποφυγής τής δαπάνης αὐτῆς ὠδήγησε τήν βενετική διοίκηση στήν ἐφαρμογή τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐνοικιάσεως ὄλων γενικῶς τῶν φόρων (ή δεκάτη εἶχε ἐπεκταθῇ καί στήν κίνησι, ἐξαγωγή καί εἰσαγωγή τῶν προϊόντων) πλειοδοτικῶς, γιά χρονικό διάστημα τριῶν ἔως ἑξή ἐτῶν. Ἡ συνήθης διάρκεια ἦταν τέσσερα ἔτη καί κατὰ τοὺς τελευταίους τέσσερις μῆνες τῆς τετραετίας προέβαιναν στήν προκήρυξι τῆς νέας ἐνοικιάσεως. Ὁ ὑποψήφιος ἐνοικιαστής ἔπρεπε νά ἀπαδείξη ὅτι δέν ἦταν χρεώστης τοῦ δημοσίου καί προσέτι νά δώσῃ ἐγγύησι στό δημόσιο εἴτε καταθέτοντας ἕνα χρηματικό ποσό, εἴτε μέ ἤδη κατατεθειμένο κεφάλαιο στήν zecca¹. Παρεχόταν ἡ εὐκολία νά καταβληθῇ τὸ ἐνοίκιο σέ δόσεις, ἀρκοῦσε ὅμως καθυστέρησις μιᾶς καί μόνον δόσεως γιά νά ἀκυρωθῇ ἡ σύμβασις. Ἀξίζει νά παρατηρηθῇ ὅτι ἡ σύμβασις αὐτῇ ἐπιτρεπόταν νά συναφθῇ ὄχι μόνον πάνω στό νησί ἀλλά καί στή Βενετία, δέν ἴσχυε ὅμως, ἂν στήν περίπτωσι αὐτῇ τὸ ἐνοίκιο ξεπερνοῦσε κατὰ 10% τὸ ποσὸ ἀντίστοιχης συμβάσεως πού συμφωνήθηκε στὰ νησιά². Γιά νά ἀποφεύγωνται κατὰ τὸ δυνατόν οἱ αὐθαίρεσες τῶν ἐνοικιαστῶν, διωρίζονταν δύο εἰδικοί δημόσιοι λειτουργοὶ οἱ «ἐλεγκτές ὑπαίθρου» (scontri di campagna), μέ ἔργο νά ἐπιβλέπουν τὴν εἰσπραξι τῆς δεκάτης καί νά ρυθμίζουν τίς διαφορὰς μεταξύ φορολογουμένων καί εἰσπρακτόρων³. Ἐπὶ πλέον ὁ ἐνοικιαστής τῶν φόρων κατὰ τὴν ἄσκησι τῆς εἰσπράξεως ἔπρεπε νά συνοδεύεται ἀπὸ τίς τοπικὰς ἀγροτικὰς ἀρχάς. Τακτὴ τέλος προθεσμία καθωριζόταν γιά τὸν τερματισμὸ τῆς συλλογῆς τῆς δεκάτης, ὥστε νά ἀποφεύγεται ἡ σῆψις τῶν προϊόντων⁴.

Τὸ σύστημα τῆς ἐνοικιάσεως τῶν φόρων τίποτε ἄλλο δέν παρείχε στό κράτος παρὰ μόνον τὴν ἐξασφάλισι τοῦ ἐνοικίου· συντελοῦσε ὅμως καί στήν ἀνάπτυξι τοῦ ψυχολογικοῦ παράγοντος ὅτι, ἀνάμεσα στό κράτος πού φορολογεῖ καί στὸν φορολογούμενο ἀγρότη, παρεμβάλλεται τὸ ἐνδιάμεσο πρόσωπο, ὁ ἐνοικιαστής, πού ἐπισύρει τὸ μῖσος τῶν ἀγροτῶν⁵, περισσότερο ὑπεύθυνος αὐτός, κατὰ τὴν ἀντίληψι τῶν φορολογουμένων, γιά τὸ βάρος τῶν φόρων, παρὰ τὸ

1. Ἐχει ἐννοία τόσο νομισματοκοπέου ὅσο καί τράπεζας κρατικῆς· βλ. Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Βενετία 1856.

2. Ermanno Lunzi, *Della condizione politica delle Isole Ionie sotto il dominio veneto... Versione con note di M. Typaldo - Foresti e N. Barozzi*, Βενετία 1858, σελ. 430.

3. Ermanno Lunzi, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 431.—Πρβλ. Κώστα Καίροφ ὕλλ α, Ἡ Ἑπταήσος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Ἀθῆναι 1942, σελ. 343.

4. Ἀρχικὰ ἔπρεπε ὁ φορολογούμενος νά περιμένῃ τὸν ἐνοικιαστή, ὥστε παρουσία του νά γίνη ἡ διαίρεσις τοῦ προϊόντος· ἀργότερα ὁ παραγωγὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νά διαιρῇ σέ δέκατα τὰ παραγόμενα εἶδη, καί, σὲ περίπτωσι ἀργοπορίας τοῦ ἐνοικιαστή, νά προβαίνει στήν ἐναποθήκευσι τοῦ καρποῦ, ἀφίνοντας στό ἄλῳν τὸ δέκατο. Ἄνδρ. Ἀνδρεάδου, *Περὶ τῆς οικονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπταήσου...*, τόμ. Α', σελ. 177.

5. Ermanno Lunzi, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 431.

ἐπίσημο κράτος, ὡχυρωμένο πίσω ἀπὸ τὸν ἐνοικιαστή. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ διοίκησις ἐγκαταλείποντας τὴν ἄμεση εἰσπραξί τοῦ φόρου, ἔχανε καὶ τὴν δυνατότητα νὰ μπορῇ νὰ ἐφαρμόζῃ μέτρα ἡπιώτερα καὶ περισσότερο φιλόανθρωπα ἀπέναντι τῶν ἀγροτῶν καὶ συγχρόνως, πρᾶγμα σημαντικό γιὰ τὴν φιλόκερδη βενετικὴ πολιτικὴ, ἔχανε τὰ κέρδη ποὺ ἀπεκόμιζε ὁ ἐνοικιαστής.

Ὅλα τὰ προληπτικὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῶν ἀγροτῶν ἀπὸ τὴν καταπίεσι τῶν ἐνοικιαστῶν τῶν φόρων, ἀποδείχθηκαν ἀνίκανα νὰ καταστήσουν λιγώτερο ἀντιδημοτικὴ τὴν φορολογία. Συνήθως, τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ ἐστρέφονταν στὸ τέλος σὲ βάρος ἐκείνων ποὺ γιὰ ὑποστήριξι τοὺς ἀκριβῶς εἶχαν θεσπισθῇ καὶ τὸ πρόβλημα παρέμενε ἄλυτο¹.

Τὸ πρόβλημα ἀκριβῶς τῆς καταπίεσεως τῶν φορολογουμένων ἀπὸ τοὺς ἐνοικιαστῆς τῶν φόρων καὶ ἡ πρόθεσις νὰ δοθῇ λύσις ὀριστικῇ, ὠδήγησαν τὸν Γενικὸ Προβλεπτὴ Θαλάσσης (Provveditor General da Mar) Ἀνδρέα Κορνέρ², νὰ προβῇ στὴν δημοσίευσί τῆς διατάξεως τῆς 1ης Μαρτίου 1678³.

Κατανόησι τοῦ θέματος φανερῶνουν ὅσα ὁ Ἀ. Κορνέρ γράφει σὰν προοίμιό τῆς διατάξεώς του καθὼς καὶ ἡ ἐπεξηγηματικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Γαληνοτάτη⁴, ὅπου ἀναπτύσσονται οἱ λόγοι ποὺ τὸν ὠδήγησαν νὰ θελήσῃ τὴν μεταρρυθμίσι τοῦ συστήματος εἰσπράξεως τῶν φόρων. Στὴν προσπάθειά του νὰ βρῇ τὴν λύσι, ποὺ καὶ τὸ κράτος νὰ ἐξυπηρετῇ καὶ τὸν φορολογούμενο πληθυσμὸ νὰ προστατεῖται, ἔπρεπε νὰ ὑπερνικήσῃ πολλὰ ἐμπόδια.

Ὅλες οἱ ἀνωμαλίες ποὺ παρατηροῦνται ἀποδίδονται ἀπὸ τὸν Ἀ. Κορνέρ στὸ σύστημα νὰ προσφέρονται οἱ φόροι πρὸς ἐνοικίاسι. Ἡ πίεσις ποὺ ὑφί-

1. Ἀ ν δ ρ. Ἀ ν δ ρ ε ά δ ο υ, ἐνθ' ἀνωτ., τόμ. Α', σελ. 177.

2. Andrea Corner τοῦ Zuanne· γενήθηκε στὰ 1610 (18 Αὐγούστου). Ἐχρημάτισε Ἐπίτροπος (Procuratore) τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Μάρκου τῆς Βενετίας. Βλ. M. B a r b a r o, *Arbori de' Patritii Veneti*, χργφ. στὸ Archivio di Stato τῆς Βενετίας, Misc. Cod. I, *Storia Veneta* 17-23, τόμ. Γ', σελ. 66. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀ. Κορνέρ ὡς Γενικοῦ Προβλεπτῆ Θαλάσσης ἀναφέρεται σὲ σημείωμα στὸ νῶτο τοῦ πρωτοκόλλου (ἀποτελεῖται ἀπὸ 26 τεμάχια) τοῦ πρακτικοῦ τῆς Λατινικῆς ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας, μὲ ἡμερομηνία 1 Ὀκτωβρίου 1677. Βλ. Δ. Ἀ. Ζ α κ υ θ η ν ο ῦ, *Τὸ Κτηματολόγιον τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα*, Ἑλληνικά 5 (1932), σελ. 323-333, κυρίως σελ. 327 καὶ Θ. Σ τ. Τ ζ α ν ν ε τ ά τ ο υ, *Τὸ πρακτικὸν τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264*, Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher 18 (1945-1949), Ἀθῆναι 1960, σελ. 170-184 κυρίως σελ. 177. Πρβλ. Τ ο ῦ α ὕ τ ο ῦ, *Τὸ πρακτικὸν τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264 καὶ ἡ ἐπιτομὴ αὐτοῦ*. Κριτικὴ ἔκδοσις αὐτῶν, Ἀθῆναι 1965.

3. Archivio di Stato di Venezia, Senato, Provveditori da Terra e da Mar, filza 942, Provveditor General da Mar Andrea Corner 1677-1679 (δίδωσι σελιδαριθμίσι).

4. Archivio di Stato di Venezia, Senato, ἐνθ' ἀνωτ., ἐπιστολὴ ὑπ' ἀριθ. 32 (3 Μαρτίου 1678).

στανται οἱ φορολογούμενοι ἀπὸ τοὺς εἰσπράκτορες - ἐνοικιαστὲς τῶν φόρων εἶναι ὑπερβολικὴ. Οἱ ἀγρότες ἀναγκάζονται, ὅταν γιὰ διάφορους λόγους ἀδυνατοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν στὴν ὑποχρέωσι τῆς καταβολῆς τῆς δεκάτης, εἴτε ἀπὸ κακὴ συγκομιδὴ, εἴτε ἀπὸ καταστροφὴ τοῦ καρποῦ, νὰ πουλοῦν τὰ κτήματά τους καὶ νὰ μεταβάλλωνται σὲ ἐπαῖτες ἢ νὰ καταφεύγουν ἔξω ἀπὸ τὸ βενετοκρατούμενο νησί¹. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι πολὺ συχνὰ πῆγαιναν στὴν Πελοπόννησο, ὅπου μὲ ἀνοιχτὴ ἀγκαλιὰ ἐδέχονταν οἱ Τοῦρκοι τοὺς σκληραγωγημένους καὶ ἔμπειρους καλλιεργητές. Ἀκόμη περισσότερο βάρος ἔφερεν στοὺς φορολογουμένους ἡ διαρκῶς αὐξανόμενη κλίμακα τῶν συνεργατῶν τῶν ἐνοικιαστῶν².

Ἀπὸ τότε ποὺ βρισκόταν στὴν Ζάκυνθο γιὰ τὴν ρύθμισι τῶν ἐκεῖ ζητημάτων, ἄρχισε ὁ Ἄ. Κορνέρ νὰ πληροφορῇται τὰ ὅσα συνέβαιναν στὴν Κεφαλληνία, ἀπὸ τὰ παράπονα τῶν ἰδίων τῶν καταπιεζομένων, σχετικὰ μὲ τὸ πρόβλημα τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων. Καλύτερα τοῦ ἔγινε ἀντιληπτὸ τὸ ζήτημα ὅταν ἔφθασε ἐπὶ τόπου. «Μέρα μὲ τὴ μέρα, ἐγνώρισα, ὁλοένα καθαρώτερα, τὸ πόσο αὐτὰ τὰ ἄτομα (ἐνοικιαστὲς) καταχράσθηκαν, μὲ γενικὴ δυσἀρέσκεια καὶ μὲ οὐσιαστικὴ ζημιὰ τῶν δημοσίων ἐσόδων, τὸ ἔργο ποὺ τοὺς εἶχε ἀνατεθῇ», γράφει ὁ ἴδιος στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστολῆς του πρὸς τὴν Γαληνοτάτη ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω. «Ἀδικες καὶ αὐστηρὲς ὑποχρεώσεις βάρυναν τοὺς ἀγρότες καὶ μάλιστα σὲ ἐποχὴ ποὺ δὲν εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ ἀνταποκριθοῦν σ' αὐτές, ὑπογράφοντας ἔτσι χρεωστικὰ μιὰμισυ ἢ δυὸ φορές πάνω ἀπὸ τὸ κανονικὸ, ἐνῶ παράλληλα οἱ ἐνοικιαστὲς ἐξαπατοῦσαν τοὺς χωρικοὺς κατὰ τὴν συγκομιδὴ τῆς σταφίδας, ἐκτιμῶντας τὴν μόνον δυὸ σολδία τὴν λίτρα, τιμὴ ὑπερβολικὰ χαμηλὴ. Ἀποτέλεσμα τὸ ξεκλήρισμα οἰκογενειῶν (ecidio totale d'intiere famiglię). Τὸ χειρότερο εἶναι πὼς κανεὶς δὲν τολμοῦσε ν' ἀντιδράσῃ, γιὰτὶ οἱ ἐνοικιαστὲς

1. Ὡς προστεθῇ σ' αὐτὸ καὶ ἡ τάσις τῶν Κεφαλληνιτῶν γιὰ τὴν ἀποδημίαν καθὼς καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸ τους πνεῦμα. Πρβλ. Ἄ ν δ ρ. Ἀ ν δ ρ ε ἀ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 143.

2. Μεταφέρω ἀπὸ τὸ ἔγγραφο : «multiplicando li ministri et esatori accumulavano maggior peso et aggravio a poveri popoli». Κατὰ τὸν ἐπόμενον ΙΗ' αἰῶνα λειτουργοῦσε σύστημα ὁλόκληρο πυραμίδος ἐνοικιάσεων καὶ ὑπενοικιάσεων. Ἡ διοίκησις ἀνέθετε στὸν ἐνοικιαστὴ τὴν εἰσπραξίαν τῶν φόρων καὶ ἡ ἔκτασις τῆς φορολογουμένης περιοχῆς ὡδηγοῦσε τὸν τελευταῖον στὴν ὑπενοικίαν μικροτέρων διαμερισμάτων. Μὲ τὴν σειρὰ τους οἱ ὑπενοικιαστὲς ἐδέχονταν συμμετόχους τοὺς μεγάλους γαιοκτῆμονες ἢ προύχοντες τῶν περιοχῶν. Καὶ φυσικὰ ἔπρεπε ὅλοι νὰ κερδήσουν καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ μερικὰ κέρδη ἔφεπταν στοὺς φορολογουμένους ἀγρότες, ἐνῶ παράλληλα οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες εἰδικεύονταν στὴν φοροδιαφυγὴ, εἴτε συνεργαζόμενοι μὲ τοὺς ἐνοικιαστὲς καὶ ὑπενοικιαστὲς, εἴτε μὲ ἄλλο τρόπο. Βλ. σύνοψις ἐκθέσεως Σπ. Βαττάλια (1803) στὸ ἔργο τοῦ Γ ε ρ α σ. Μ α υ ρ ο γ ι ἀ ν ν η, Ἱστορία τῶν Ἰονίων Νήσων ἀρχομένη τῷ 1797 καὶ λήγουσα τῷ 1815, Ἀθήναι 1889, τόμ. Β', σελ. 50 - 54, μερικῶς ἀναδημοσιευμένη ἀπὸ Ἄ ν δ ρ. Ἀ ν δ ρ ε ἀ δ ο υ, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Α', σελ. 178-179.

κιαστὲς τῶν φόρων εἶχαν ντυθῇ τὸ ρούχο τοῦ δημοσίου λειτουργοῦ καὶ ἔτσι ὁ κόσμος τοὺς σεβόταν ἀπὸ φόβο τοῦ δικαστηρίου καὶ σεβασμὸ πρὸς τὸ ὄνομα τῆς βενετικῆς ἀρχῆς. "Οποῖος πάλι ἀντιστεκόταν, εἶχε νὰ πληρώσῃ τὴν ὀργὴ τῶν δυνατῶν πού τὸν ὠδηγοῦσαν σὲ δίκη καὶ μὴ ἔχοντας τὴν δυνατότητα ἀπὸ φτώχεια νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ὑπεράσπισί του χαρακτηριζόταν ἔνοχος. Οἱ ὑπόλοιποι προτιμοῦσαν, «δυοῖν κακοῖν», ἐκεῖνο πού ἔφερεν τὶς ἀπλούστερες συνέπειες καὶ συμμορφώνονταν μὲ τὴν θέλησι τῶν εἰσπρακτόρων τῶν φόρων (*datiari*). Διχόνοια πάλι σπειρόταν ἀνάμεσα στοὺς ἀστούς, πού εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ προβοῦν στὴν ἐνοικίασι, γιατί, μὲ χίλια δυὸ μέσα, ὁ κύκλος τῶν ἐκμισθωτῶν περιοριζόταν σὲ ἐλάχιστους εὐνοουμένους. Οἱ ὑπόλοιποι, χάνοντας κάθε ἐμπιστοσύνη, διατηροῦσαν ἔχθρα πού συχνότατα ὠδηγοῦσε σὲ αἱματηρὲς συγκρούσεις. Τὴν διάστασι δυνάμωνε ἡ ἀπὸ τοὺς ἐνοικιαστὲς αὐθαίρετη ἀπαλλογή τῶν ἀντεκδικούντων ἀπὸ τοὺς φόρους, ὥστε μὲ τέτοιου εἴδους ἐκδούλευσι νὰ διατηροῦν ὅσο γίνεται γιὰ περισσότερο χρόνο τὴν ιδιότητα τοῦ ἐνοικιαστοῦ. Ἀποτέλεσμα· ὅσοι δὲν ἀπαλλάσσονταν αἰσθάνονταν νὰ βαρύνωνται ἀπὸ τὸ χρέος, κι' ὅσοι δὲν πλήρωναν θεωροῦσαν ὅχι τιμητικὸ νὰ ἐξαρτᾶται ἡ εὐεργεσία πού ἀπολάμβαναν ἀπὸ τὴν θέλησι ἐνὸς ἴσου πρὸς αὐτούς. Τέλος, συναγωνισμός, ὅχι πάντοτε θεμιτός, ἀναπτυσσόταν ἀνάμεσα σ' ὅλους αὐτούς: νὰ ἐκμεταλλεuthoῦν, ὅσο γίνεται, τὸ προνόμιο τῆς ἐκμισθώσεως ἐκεῖνοι πού τὸ εἶχαν στὰ χέρια τους κι' ἐκεῖνοι πού δὲν τὸ εἶχαν νὰ προσπαθοῦν μὲ κάθε μέσο νὰ τὸ ἀποκτήσουν καὶ μάλιστα γιὰ ἐκεῖνο τὸ φορολογικὸ διαμέρισμα, πού ἔβλεπαν νὰ ἔχη τὸ μεγαλύτερο οἰκονομικὸν ἐνδιαφέρον.

"Ολα αὐτὰ τὰ γεγονότα ἔπεισαν τὸν Ἀ. Κορνὲρ νὰ προβῇ στὴν κατάργησι τοῦ συστήματος τῆς ἐκμισθώσεως τῶν φόρων καὶ τὴν εἰσαγωγὴ ἄλλου, μὲ βασικὸ χαρακτῆρα τὴν ἐκούσια προσφορά, ἀπὸ τὸν φορολογούμενο πρὸς τὸ κράτος, φόρου ἀνάλογου μὲ τὸ εἰσόδημά του.

Θὰ προσπαθῶ νὰ παρουσιάσω ἐδῶ τὰ κύρια σημεῖα τῆς νέας φορολογικῆς διατάξεως.

I. Οἱ φόροι ὅλων τῶν εἰδῶν πού ἴσχυαν ἕως τὴν ἡμέρα ἐκείνη μετατρέπονται σὲ φόρο ἐνιαῖο (*riducendo tutti li daci ad un corpo*). Οἱ κάτοικοι, τόσο τῶν ἀστικῶν κέντρων, ὅσο καὶ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, ἔχουν τὴν υποχρέωσι νὰ ἀνταποκριθοῦν πρὸς τὸ δημόσιο ταμεῖο (*fiscal camera*) καταθέτοντας κατὰ τὰ ἐπόμενα τέσσερα ἔτη ποσὰ ἐνιαύσια, ἀντίστοιχα πρὸς τοὺς φόρους πού ἴσχυαν προηγουμένως. Παρέχεται ἡ εὐκολία νὰ καταβληθῇ τὸ ποσὸ σὲ τέσσερις μηνιαῖες δόσεις (κατὰ τὴν 1η Νοεμβρίου ἢ πρώτη, τὴν 1η Δεκεμβρίου, 1η Ἰανουαρίου καὶ 1η Φεβρουαρίου οἱ ἐπόμενες). Κανένα πρόσθετο τέλος δὲν θὰ ἐπιβαρύνῃ τὸν βασικὸ ἐνιαῖο φόρο.

II. Σὲ κάθε χωριὸ οἱ ἐκπρόσωποι τῶν οἰκογενειῶν πρέπει νὰ ἐκλέξουν δύο ἀντιπροσώπους (*deputati*) τοῦ χωριοῦ, πού θὰ ἔχουν γιὰ ἔργο τὴν εἰσπραξι

τῶν δόσεων καὶ τὴν κατάθεσί τους στὴν Ἐφορεία. Μετὰ τὴν κατάθεσι τοῦ ποσοῦ, ἀντίγραφο τοῦ λογαριασμοῦ νὰ καταγράφεται ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσώπους σὲ εἰδικὸ βιβλίο ποὺ γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ πρέπει νὰ τηροῦν. Ἄν κάποιος φορολογούμενος δὲν ἔχει ἀνταποκριθῇ μὲ ἐκούσια καταβολὴ τοῦ φόρου, πρέπει ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ χωριοῦ νὰ φροντίσῃ ὥστε νὰ καταβληθῇ τὸ ποσὸ ἀπὸ τὸν χρεώστη· σὲ περίπτωσι ὅμως ποὺ ἀδυνατεῖ ὁ τελευταῖος νὰ ἀνταποκριθῇ, εἴτε ἐπειδὴ ἐπὶ τῷ χρεώστῃ, εἴτε ἐπειδὴ ἀπουσίαζε ἢ ὀριστικὰ ἔφυγε ἀπὸ τὸ χωριὸ του (*esloggio... del proprio villaggio*), τότε ὑποχρεοῦνται οἱ συγχωριανοὶ του νὰ καταβάλουν τὸ ποσὸ ποὺ αὐτὸς χρωστοῦσε, ὥστε νὰ εἰσπραχθῇ ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο τὸ προϋπολογισμένο χρῆμα, ἕως ὅτου μὲ τὸ τέλος τῆς τετραετίας ἀναθεωρηθῇ καὶ ἀναπροσαρμοσθῇ ἡ φορολογία τοῦ συνόλου τῶν χωρικῶν.

III. Ἄν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν χωριῶν εἰσπράξουν καὶ δὲν καταθέσουν τοὺς φόρους στὸ δημόσιο ταμεῖο, νὰ τιμωροῦνται ποινικὰ ὡς καταχραστὲς (*baratori*) δημοσίου χρήματος καὶ νὰ τεθοῦν οἱ ἴδιοι καὶ ἡ περιουσία τους στὴν διάθεσι τοῦ δημοσίου γιὰ τὴν ἀποζημίωσι τοῦ ποσοῦ ποὺ καταχράσθηκαν.

IV. Ὅμοια καὶ τὸ Κάστρο τοῦ Ἀγ. Γεωργίου καθὼς καὶ οἱ πόλεις Ἀργοστολίου καὶ Ληξουρίου ὑπόκεινται στὸ νέο σύστημα φορολογίας μὲ τὴν ἀκόλουθι ἰδιορρυθμίᾳ σχετικὰ μὲ τὰ ὄργανα εἰσπράξεως τῶν φόρων. Οἱ Σύνδικοι τῆς Κοινότητος, ἐπειδὴ ἔχουν καὶ ἄλλα καθήκοντα ποὺ δὲν τοὺς ἐπιτρέπουν νὰ ἀσχολοῦνται προσωπικὰ καὶ μὲ τὸ φορολογικὸ ζήτημα, πρέπει νὰ ἐκλέξουν ἐννέα συμπληρωματικούς (*aggionti*), τρεῖς ἀπὸ τὸ Κάστρο, τρεῖς ἀπὸ τὸ Ἀργοστόλι καὶ τρεῖς ἀπὸ τὸ Ληξοῦρι, ὥστε μὲ τὴν συνεργασία τους νὰ διευκολύνεται ἡ εἰσπράξις τῶν φόρων. Σὲ περίπτωσι θανάτου ἢ ἀπλῶς ἀπουσίας ἐνὸς Συνδίκου, νὰ τὸν ἀντικαθιστᾷ ἐκεῖνος ποὺ θὰ θεωρήσῃ ὁ Προβλεπτὴς Κεφαλληνίας ἱκανώτερο ἀνάμεσα σὲ τρεῖς ἀπὸ τοὺς συμπληρωματικούς ποὺ νὰ προέρχωνται ἕνας ἀπὸ κάθε πόλι. Ἡ ἄρνησις τῶν ἐκλεγομένων συνεπάγεται πρόστιμο 100 δουκάτων γιὰ λογαριασμὸ τῆς σιταποθήκης (*fontico*) Κεφαλληνίας.

V. Ἡ διανομὴ τῶν φόρων κάθε περιοχῆς νὰ καταγραφῇ εὐκρινῶς σὲ εἰδικὸ βιβλίο, ποὺ νὰ τηρῇται στὴν Γραμματεία τῆς ἐφορείας μὲ τὸ σκοπὸ νὰ εἶναι δυνατὸς ὁ ἐλεγχος τοῦ ποσοῦ ποὺ προσφέρει κάθε τόπος γιὰ διαφύλαξι τοῦ συμφέροντος ἰδιωτῶν καὶ δημοσίου καὶ ἀποφυγὴ παραχαράξεων.

VI. Κάθε τέσσερα ἔτη ὀρίζεται ἀναθεώρησις τῆς φορολογίας μὲ τὴν ἐπιβλεψὶ τοῦ ἐκάστοτε Γενικοῦ Προβλεπτῆ Ὁαλάσσης καὶ σύμφωνα μὲ ὅσα ἤδη ἔχουν καθορισθῇ, ὥστε νὰ μὴ ἀδικοῦνται οἱ φορολογούμενοι, ἂν στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ οἰκονομικὴ τους κατάστασις ἔχει μεταβληθῇ.

VII. Νὰ τηρῇται προσοχὴ στὴν μεταβολὴ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν φορολογουμένων, ὥστε καὶ τὸ δίκαιο νὰ ἐπικρατῇ καὶ τὸ δημόσιο νὰ μὴ ζημιώνεται.

VIII. Κατ' ἔτος οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν χωρικῶν καὶ οἱ συμπληρωματικοὶ

τῶν ἀστικῶν κέντρων νὰ ἀποδίδουν λογαριασμό στὸν Προβλεπτὴ Κεφαλληνίας.

IX. Σὲ περίπτωσι πού ἓνα χωριὸ ἢ περιοχὴ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν καταβολὴ ἔστω μιᾶς μόνον δόσεως, ὁ λογιστὴς (*ragionato*) καὶ ὁ ἐλεγκτὴς (*scontro*) τοῦ δημοσίου ταμείου εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ γνωστοποιήσουν τὴν ὑπόθεσι στὸν Προβλεπτὴ, ἀμέσως μόλις λήξη ἡ προθεσμία τῆς καταβολῆς, γιὰ νὰ ληφθοῦν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα. Ἄν παραμελήσουν τὴν ὑποχρέωσί τους αὐτῇ, ὑπόκεινται σὲ ὅποια ποινὴ θεωρηθῇ ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη νομιμώτερη (*in pena ad arbitrio della giustizia*) καθὼς καὶ στὴν καταβολὴ τοῦ χρέους τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς περιοχῆς.

X. Εἰδικὸς ἐφοριακὸς δικηγόρος (*avvocato fiscal*) νὰ ἀναλαμβάνη τὴν υπεράσπισι τῶν ὑποθέσεων ἐκείνων πού βαρύνονται ἀπὸ τὴν φορολογία, καθὼς καὶ κάθε ἄλλο ζήτημα σχετικό. Ἡ υπεράσπισις νὰ παρέχεται δωρεάν γιὰ ἀνακούφισι τῶν πτωχῶν ὑπηκόων, ἔτσι πού κανεὶς νὰ μὴν ἀδικητῇ ἀπὸ ἔλλειψι υπερασπίσεως καὶ μόνον.

XI. Ἡ δεκάτη πρὸς ὄφελος τῶν ἐκκλησιαστικῶν προσώπων καὶ ἰδρυμάτων καταργεῖται.

XII. Ἀπὸ τὴν νέα διάταξι ἐξαιροῦνται οἱ φόροι εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς οἴνου μοσχάτου, σταφυλιῶν μοσχάτων καὶ σταφίδος¹ τῶν περιοχῶν Παλικῆς καὶ Θυννιάς, καθὼς καὶ οἱ φόροι λιανικῆς πωλήσεως (*spina*) σὲ ὅλο τὸ νησί, ἀλιείας Ἀργοστολίου καὶ ὁ φόρος τῶν τριῶν πορθμείων². Οἱ φόροι αὗτοι ἐπιτρέπεται νὰ δίδωνται σὲ ἐκμίσθωσι ὅπως ἔσχυε κατὰ τὸ παρελθόν, μὲ τὴν διαφορά ὅτι οἱ φόροι οἴνου μοσχάτου καὶ σταφυλιῶν πρέπει νὰ ἐνοικιάζωνται κατ' ἔτος ἀπὸ ἓνα ἐνοικιαστὴ σὰν φόρος ἐνιαῖος, γιὰ νὰ ἀποφεύγωνται τυχὸν δολιοφθορές.

XIII. Χαρίζονται οἱ χρηματικὲς ποινὲς καὶ λύονται οἱ δικαστικὲς ἀγωγὲς κλπ. σχετικὰ μὲ τὴν δεκάτη. Συνιστᾶται τέλος νὰ γίνωνται οἱ εἰσπράξεις μὲ τρόπο πολιτισμένο καὶ ὅποιος δὲν συμμορφώνεται νὰ διώκεται ποινικά.

Ἄν καὶ ὄχι ὁλότελα ριζικὲς οἱ καινοτομίες τοῦ Ἀ. Κορνὲρ ἔγιναν δεκτὲς μὲ τὴν ἐπιδοκιμασίαν διοικήσεως καὶ λαοῦ. Ὁ ἴδιος, στὴν ἐπιστολὴ του τῆς 3ης Μαρτίου πού ἀναφέραμε, περιγράφει μὲ ὄχι μικρὴ συγκίνησι τὰ σχετικὰ μὲ τὴν

1. *Cibibo* (γρ. *zibibo*)· ραζακὶ ἢ σουλτανίνα. Καὶ σήμερα στὴν Κεφαλληνία ὀνομάζουν «τσιμπίμπο» τὴν ξανθὴ σταφίδα. Ἡ καλλιέργεια τῆς σταφίδας εἰσάγεται στὴν Ἑπτάνησο μετὰ τὰ μέσα τοῦ 15' αἰῶνος. Βλ. Δ η μ. Α. Ζ ω γ ρ ά φ ο υ, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς γεωργίας*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1921, σελ. 21.

2. α) Ληξουρίου - Ἀργοστολίου, β) Ἀργοστολίου - Δρεπάνου· κατασκευάστηκε ξύλινη γέφυρα στὰ 1812 σὲ σχέδιο τοῦ Ἑλβετοῦ ταγματάρχου Φιλίππου De Bosset, πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ διοικητῆ Κεφαλληνίας (1811 - 1816), καὶ ἀκολούθως λίθινη στὰ 1842, γ) Κεφαλληνίας - Ἰθάκης. Βλ. Ἀ ν δ ρ. Ἀ ν δ ρ ε ά δ ο υ, *ἔνθ' ἄνωτ.*, τόμ. Β', σελ. 158 - 159. Πρβλ. Ἀ ν τ. Μ η λ ι α ρ ά κ η, *Γεωγραφία πολιτική, νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας*, Ἀθῆναι 1890, σελ. 26 - 27.

ἀποδοχή τῆς διατάξεως τοῦ 1678. Ἀξίζει νὰ παρακολουθήσουμε τὴν διαδοχὴ τῶν γεγονότων. Ἀρχικὰ τὰ νέα μέτρα παρουσιάσθηκαν στοὺς ἐκπροσώπους τῆς βενετικῆς διοικήσεως τοῦ νησιοῦ καὶ κατόπιν στοὺς Συνδίκους τῆς Κοινότητος ποὺ τὰ δέχονται μὲ εὐμένεια.

Κατόπιν ἐζητήθηκε ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς νὰ στείλουν τοὺς ἀντιπροσώπους τους, δύο ἀπὸ κάθε χωριό, γιὰ νὰ τοὺς ἀνακοινωθῇ προσχέδιο τῆς νέας διατάξεως, γραμμένο ἰταλικά καὶ ἑλληνικά. Τοὺς ἐδόθηκε ἡ ἐντολὴ νὰ γυρίσουν ἔπειτα στὰ χωριά τους καὶ ἐφωδιασμένοι μὲ ἓνα ἀντίγραφο τοῦ προσχεδίου καθένας, γραμμένο σὲ γλῶσσα ἑλληνικὴ, νὰ γνωστοποιήσουν τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἄ. Κορνέρ στοὺς συγχωριανούς τους, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν μέσα σὲ διάστημα ὀκτὼ ἡμερῶν νὰ ἐπιστρέψουν, γιὰ νὰ ἀνακοινώσουν τὸ ποσὸ ποὺ κάθε ἀγρότης προσφερόταν νὰ καταβάλλῃ σὰν ἐτήσιο φόρο. Οἱ χωρικοὶ ὄχι μόνον μὲ προθυμία ἀνταποκρίθηκαν, ἀλλὰ παρεκάλεσαν, μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τους, νὰ τεθῇ σ' ἐφαρμογὴ ἡ εὐεργεσία αὐτὴ (*supplicando con lagrime di tenerezza che si desse con mano rigorosa l'ultimo stabilimento a questo gran bene*). Ἡ φροντίδα γιὰ τὴν ἐπικράτησιν δικαιοσύνης καὶ ἡ πεῖρα τοῦ παρελθόντος ὠδήγησαν τὸν Ἄ. Κορνέρ στὴν ὑποψία, μήπως τυχὸν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν χωρικῶν, κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ὀνομαστικῶν καταλόγων τῶν φορολογουμένων ἀγροτῶν, διέπραξαν κάποια ἀπάτη. Ἀπέστειλε λοιπὸν δύο ἐμπίστους ἀστοὺς σὲ κάθε διαμέρισμα τοῦ νησιοῦ γιὰ ἐξακριβῶσιν καὶ συμβολαιογραφικὴ κατοχύρωσιν τῶν προσφερομένων ποσῶν. Μόνο μικρὰ καὶ τελείως ἀσήμαντα —κατὰ τὸν Ἄ. Κορνέρ— σημεία χρειάστηκε νὰ διορθωθοῦν.

Τὸ οἰκονομικὸ ἀποτέλεσμα τῆς μεταρρυθμίσεως εἶναι ὑπολογίσιμο. Μόνον τὰ προσφερόμενα ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ποσὰ ὑπερβαίνουν ὅσα εἰσέπραττε τὸ δημόσιο ταμεῖο ἀπὸ τὴν ἐνοικίασιν ὄλων τῶν φόρων τοῦ νησιοῦ κατὰ τὸ ἓνα πέμπτο περίπου¹. Συνολικὰ τὰ ἔσοδα τοῦ δημοσίου ταμείου μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν ὑπολογίσθηκαν σὲ 20.170² ρεάλια. Ἀπὸ τὰ ἔσοδα αὐτὰ ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθοῦν 1.650 ρεάλια, ἔξοδα ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν προσώπων καὶ ἰδρυμάτων γιὰ ἀντίδοτο τῆς καταργήσεως τῆς δεκάτης ποὺ εἰσέπρατταν ἄλλοτε³. Μένουν

1. Δηλ. 3.200 ρεάλια. Στὴν Δαλματία καὶ τὴν βενετικὴ Ἀνατολὴ γενικώτερα, τὸ ἐμπόριο κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα διεξαγόταν μὲ βάσιν ὄχι μόνον τὸ νόμισμα τῆς Γαληνοτάτης, ἀλλὰ καὶ τὸ ξένο, κυρίως τὸ γερμανικὸ τάλληρο καὶ τὸ ἰσπανικὸν ρεάλιν, παρὰ τίς ἀπαγορεύσεις εἰσαγωγῆς στὶς βενετικὰς ἐπαρχίας νομισμάτων τῶν ξένων αὐτῶν καὶ ἐχθρικῶν πρὸς τὴν Βενετίαν ἐπικρατειῶν. Γιὰ θεραπεία τοῦ ζητήματος εἶχε προταθῇ κοπὴ ἐνὸς βενετικοῦ νομίσματος ἰσοῦ βάρους καὶ ἀξίας πρὸς τὸ τάλληρο καὶ ἐνὸς ἄλλου ἰσοδύναμου πρὸς τὸ ρεάλιν (*reale veneto*) γιὰ χρῆσιν κυρίως τῆς Δαλματίας καὶ τῆς βενετικῆς Ἀνατολῆς (*Levante*). Βλ. Nicolò Papadopoli Aldobrandini, *Le monete di Venezia*, μέρος III, Βενετία 1919, σελ. 48 - 49, 145, 224 - 227. Πρβλ. Vincenzo Lazari, *Le Monete dei possedimenti Veneziani*, Βενετία 1851, σελ. 83 - 84.

2. Ἀπὸ λάθος εἶναι γραμμένο στὸ ἔγγραφο *«sessantia»* ἀντὶ *«settantia»*.

3. Βλ. ἀρθρον XI τῆς διατάξεως.

18.520 ρεάλια, δηλαδή 3.890 ρεάλια περισσότερα από όσα εισέπραττε το δημόσιο με το προηγούμενο σύστημα. 'Επί πλέον δὲν υπολογίζεται το ποσό που θὰ εισέπραττε το δημόσιο από την ἐκμίσθωσι τῆς δεκάτης ὧων περιλαμβανονται στο XII ἄρθρο τῆς διατάξεως.

Δυσκολία στην ὄλην ὑπόθεσι παρουσίασε ἡ φορολόγησις τῶν κατοίκων τῶν ἀστικῶν κέντρων, που με τὴν δικαιολογία ὅτι στο παρελθὸν δὲν ἐφορολογοῦντο προσέφεραν μικρὰ ποσά. 'Ο 'Α. Κορνὲρ βεβαιώνει ὅτι θὰ καταβάλλη προσπάθεια νὰ ἀποσπάσῃ περισσότερα στο μέλλον, γιατί δὲν εἶναι εὐκολο νὰ φθάσῃ ἀπὸ τὴν πλήρη ἀπαλλαγὴ στην ὑποχρέωσι καταβολῆς μεγάλων φόρων.

'Η προσπάθεια τοῦ 'Α. Κορνὲρ γιὰ μεταρρύθμισι τοῦ τρόπου εισπράξεως τῶν φόρων, ἀπέβλεπε, σύμφωνα με τὴν προσωπικὴ του θέσι, στην ὑποστήριξι τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἀνακούφισι του ἀπὸ τίς καταπιέσεις τῶν ἐνοικιαστῶν, που με διάφορα μέσα ἀπομυζοῦσαν κάθε δυνατὸ κέρδος ἀπὸ τοὺς φορολογουμένους. Βασικὰ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν διαμέσεων ἐκμισθωτῶν καὶ τῶν συνεργατῶν τοὺς ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἄμεση ἐπαφὴ διοικήσεως καὶ λαοῦ, τὴν ἄμεση κατανόησι ἀπὸ τὴν διοίκησι τῶν προβλημάτων τῶν φορολογουμένων καὶ παρέχει τὴν δυνατότητα γιὰ λήψι μέτρων εὐεργετικῶν γιὰ τοὺς τελευταίους. Συγχρόνως εὐκολύνει τὴν δημιουργίαν ἐμπιστοσύνης ἀνάμεσα στοὺς δυὸ παράγοντες καὶ τὸν σχηματισμὸ χώρου ἀσφαλείας γύρω τους. Τὸ σπουδαιότερο πάλι γιὰ τὸ Βενετικὸ κράτος εἶναι πὼς αὐξάνονται τὰ ἔσοδα, παράλληλα με τὴν ἐλάττωσι τῶν ὑπερβολικῶν χρεῶν τῶν ἀγροτῶν ἀπὸ τὴν μιά καὶ τὴν διευκολυνσί τους στην καταβολὴ τοῦ φόρου κατὰ δόσεις ἀπὸ τὴν ἄλλη. Σημαντικὸ ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι συλλέκτες τῶν φόρων δὲν εἶναι οἱ κερδοσκοποὶ ἐνοικιαστῆς ἀλλὰ ἀντιπρόσωποι τῶν ἀγροτῶν, ἄτομα δηλαδή τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν φορολογουμένων.

'Ενδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἄρθρον II τῆς διατάξεως τοῦ 'Α. Κορνὲρ καὶ σχετικὰ με τὴν ἐκπλήρωσι τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων χωρικῶν, που γιὰ λόγους σοβαροῦς ἀδυνατοῦν νὰ ἀνταποκριθοῦν, ἀπὸ τοὺς συγχωριανούς τους. 'Ο ὁρος αὐτὸς που ὑπενθυμίζει τὸ «ἀλληλέγγυον» καὶ ταυτίζεται πρὸς τὴν «ἐπιβολή»¹ τῶν βυζαντινῶν, ἔχει αἰτία ὑπάρξεως τὴν ἀκεραιότητα τῶν δημοσίων εισπράξεων· σαφῶς τοῦτο ὑπενθυμίζει σὲ κάθε ἄρθρο τῆς διατάξεως ὁ 'Α. Κορνὲρ παράλληλα, σὲ μερικὲς περιπτώσεις, με τὴν τυποποίησι τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τοὺς φορολογουμένους².

1. "Αλλωστε ἀνάλογες συνθήκες με ἐκεῖνες που ὠδήγησαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος στην ἐφαρμογὴ τῆς «ἐπιβολῆς», κυρίως ἡ ἐγκατάλειψις τῆς γῆς, ἐπανευρίσκονται καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν διάταξι τοῦ 1678, ὅπως παραπάνω ἐτονίσσαμε. Πρβλ. Louis Bréhier, *Les Institutions de l'Empire Byzantin*, στην σειρὰ L'Évolution de l'Humanité, XXXII bis, Παρίσι 1949, σελ. 250 - 251.

2. Σημειῶνω, διατηρῶντας τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ ἐγγράφου, τίς φράσεις: per saldare intieramente la cassa publica (ἄρθρο II), senza pregiudicio della fiscal camera (ἄρθρο III), a cautella perpetua de privati et intiera salveza delle raggioni publiche

Δικαιοσύνη διαφαίνεται και στα άρθρα V, VI, και VII, σε όσα γράφονται δηλαδή σχετικά με την καταγραφή των εσόδων και την κατά τετραετία αναθεώρησι του όλου ζητήματος, ώστε η φορολογία να παρακολουθή την μεταβολή της οικονομικής καταστάσεως των φορολογουμένων, όπως και στα μέτρα που λαμβάνονται για την υπεράσπισι των υποθέσεων τους από τον έφοριακό δικηγόρο (άρθρο X) καθώς και στην λύσι των δικαστικών αγωγών για τον φόρο της δεκάτης (άρθρο XIII) που έκκρεμοῦσαν.

Σχετικά με το ζήτημα της διατήρησεως της ένοικιάσεως των φόρων ώρισμένων προϊόντων (κρασί, σταφίδα κλπ.), του φόρου λιανικής πωλήσεως, του φόρου των πορθμείων κ.ά. (άρθρο XII), παρατηρούμε τὰ ακόλουθα: τὰ προϊόντα αὐτὰ ἔχουν χαρακτηῖρα μονοπωλιακὸ καὶ ἐφαρμόζεται σ' αὐτὰ ἡ ἀρχὴ τῆς Κυριόρχου (Dominante)¹, δηλαδή πρόκειται για εἶδη τοῦ ἀμέσου ἐνδιαφέροντος τῆς Βενετίας. Κατάργησις, καὶ γὰρ τὰ εἶδη αὐτά, τῆς ἐνοικιάσεως, θὰ ἐσήμαινε κατάργησι τοῦ μονοπωλιακοῦ χαρακτηῖρος τῶν προϊόντων. Ἡ διατήρησις γι' αὐτὰ τοῦ παλαιοῦ συστήματος εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὸν σεβασμὸ ἀπὸ τὸν ἐνοικιαστὴ τῆς παραπάνω ἀρχῆς, ὥστε νὰ ἔχη ἀντάλλαγμα τὸ προνόμιο τῆς ἐκμισθώσεως. Γιὰ τὰ πορθμεῖα πάλι ἦταν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ ἓνας ἄμεσος ἐνδιαφερόμενος ποὺ γὰρ τὸ προσωπικὸ του συμφέρον νὰ φροντίζῃ ὥστε νὰ λειτουργοῦν ἄρτια. Ἀνάλογες περιπτώσεις διαπιστώνουμε καὶ στὰ σύγχρονα κράτη, δηλαδή παραχώρησι μιᾶς ὑπηρεσίας γὰρ ἐκμετάλλευσι σὲ ἄτομο ἢ ἐταιρεία.

Ἀναφέραμε ὅτι ἡ δεκάτη ποὺ εἰσέπρατταν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καταργεῖται (άρθρο XI). Ἐπειδὴ ὅμως ἔτσι ἐστεροῦντο ἀπὸ ἓνα βασικὸ παράγοντα οικονομικῆς ἐνισχύσεως, ὁ Ἀ. Κορνέρ ἐζήτησε ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ παρουσιάσουν τὰ ποσὰ ποὺ κατ' ἔτος εἰσέπρατταν καὶ ἔπειτα ἀπὸ μελέτη τοῦ θέματος ἀποφασίσθηκε οἱ φόροι ὥρισμένων χωριῶν ἀντὶ νὰ εἰσπράττωνται ἀπὸ τὸ δημόσιο, νὰ ἀποτελοῦν εἰσόδημα τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Συγκεκριμμένα ὁ Λατίνος ἐπίσκοπος Κεφαλληνίας², ἀντὶ τῶν ποικίλων προσόδων (δεκάτη, ἐνοικία κλπ.)

(άρθρο V), per essere con giusta misura riservato l'interesse publico senza l'aggravio de' sudditi (άρθρο VII), perὸ l'ultimo saldo della publica cassa (άρθρο IX).

1. Σύμφωνα με τὴν ἀρχὴ αὐτή, δὲν ἐπιτρέπεται στὶς βενετικὲς κτήσεις ἐξαγωγή ἢ εἰσαγωγή προϊόντων, παρὰ μόνον με τὸν ὅρο ὅτι ἡ μεταφορὰ τοὺς ἀπὸ παραγωγὸ πρὸς καταναλωτὴ θὰ γίνεταί μέσω Βενετίας. Γιὰ ὥρισμένα προσέτι εἶδη, ἡ Βενετία διατηρεῖ τὴν ἀποκλειστικότητα τῆς ἀγορᾶς. Πρβλ. A n d r. A n d r e a d e s, *L'administration financière...*, σελ. 18.

2. Στὶς 6 Μαΐου 1675 εἶχε ἐκλεγῇ Λατίνος ἐπίσκοπος Κεφαλληνίας ὁ Βενετὸς Giacinto Conigli, τοῦ τάγματος τῶν δομηνικανῶν· τὸν διαδέχεται στὰ 1695 ὁ Epifanio Fanelli. Γενικὰ γὰρ Λατίνους ἐπισκόπους Κεφαλληνίας βλ. Α. Χ. Ζώη, *Λατινοεπίσκοποι Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου*, Ἀρμονία 3 (1905), τεύχη 5 - 9, καὶ ἰδιαίτερα γὰρ G. Conigli καὶ E. Fanelli, τεύχος 7, σελ. 106. Πρβλ. καὶ Θ. Στ. Τζαννετάτου, *Τὸ πρακτικόν...*, σελ. 177 καὶ 179. Τὸ ὅτι οὗτο, *Τὸ πρακτικόν...* καὶ ἡ ἐπιτομὴ αὐτοῦ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 14.

πού ἀπελάμβανε ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ νησιοῦ, ὀρίζεται νὰ εἰσπράττη 1000 ρεάλια¹, ποσὸν ἴσο, κατὰ τὴν δὴλωσί του, μὲ τὰ προηγούμενά του ἔσοδα, ὥστε, ὅπως ἀναφέρεται στὸ ἔγγραφο, «νὰ ἀγκαλιάσῃ εὐχαρίστως τὴν μεταρρύθμισιν». Τὸ ποσὸ αὐτὸ νὰ εἰσπράττεται ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν χωριῶν τῆς Θυννιάς πού ἐφθάναν τὰ 957 ³/₄ ρεάλια καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἀπὸ τοὺς φόρους τοῦ Ἀργοστολίου. Ὁ ἐφημέριος (Degan) τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων ρεάλια 120 ἀπὸ τὸ χωριὸ Κονδυλιές. Ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ. Φραγκίσκου (San Francesco in borgho della città) ρεάλια 300 ἀπὸ τὰ χωριά Μουσάτα, Ποριαράτα, Καμπισάτα καὶ Βλαχάτα, πού ἐφθάναν τὰ 249 ρεάλια καὶ τὸ ὑπόλοιπο ἀπὸ τὰ Σιμοτάτα. Ἡ μονὴ τῆς Santa Maria della Vittoria² ρεάλια 100 ἀπὸ τοὺς φόρους τοῦ Ἀργοστολίου. Ἡ μονὴ τῆς Santa Maria d'Assisi³ ρεάλια 60 ἀπὸ τὰ χωριά Λουρδάτα (ρεάλια 58 ¹/₂) καὶ Τσιφάτα. Τέλος τὸ Τάγμα (Commenda) τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τῆς Μάλτας 60 ρεάλια ἀπὸ τὰ χωριά Ἀργίνια καὶ Μπάλτες.

Τὰ μέτρα πού εἰσήγαγε ὁ Ἀ. Κορνέρ, ἦταν κατὰ τὸ δυνατόν καινοτόμα καὶ ὑγιή. Φαίνεται ὅμως ὅτι στὰ χρόνια πού ἀκολουθοῦν ἐλάχιστα ἐφαρμόσθηκαν. Οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν Προβλεπτές δὲν παύουν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ προτείνοντας, μὲ τὸν τρόπο πού καθένας ἀντιμετώπιζε τὰ πράγματα, ἀνάλογα μὲ τὴν σφιγγομέτρησι τῶν διαθέσεων τῆς Γαληνοτάτης καὶ

1. Πρβλ. Θ. Στ. Τζαννετάτου, *Τὸ πρακτικόν... καὶ ἡ ἐπιτομή αὐτοῦ*, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 13.

2. Οἰκοδομήθηκε στὸ Ἀργοστόλι στὰ 1571, εὐχαριστήριον γιὰ τὴν νίκη τῆς Ναυπάκτου (Ἐχινάδων). Ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή συνδέει τὴν ἀνοικοδόμησι τοῦ ναοῦ στὰ 1678 μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδρέα Κορνέρ. Βλ. Ἡλία Τσιτσέλη, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 382 - 385, Ἀντ. Μηλιαράκη, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 28 καὶ σελ. 176 (σημ. 26), καὶ Mar. καὶ Nic. Pignatorre, *Memorie storiche e critiche dell'isola di Cefalonia...*, τόμ. Α', Κέρκυρα 1887, σελ. 140.

3. Πρόκειται γιὰ τὴν μονὴ Σισίων, κοντὰ στὸ ἀκρωτήριο Κάτσωνα. Τὴν μονὴ ἱδρυσε κατὰ τὴν παράδοσι ὁ Ἅγιος Φραγκίσκος τῆς Ἀσσίζης (Ἀσσίζη - Σίσια) κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ὅποτε ἀναγκάστηκε νὰ προσορμισθῇ στὸ νηεὶ γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν θαλασσοταραχὴ. Στὸ κωδωνοστάσι τῆς μονῆς ὑπῆρχε τὸ ἔμβλημα τῶν Φραγκισκανῶν (mani morte : δύο χέρια, μοναχοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, σταυρωτὰ μὲ ἓνα σταυρὸ ἀνάμεσά τους) πού κατὰ τὴν περίοδο τῆς βενετοκρατίας εἶχεν ἀποβῆ τὸ ἴδιο τὸ ἔμβλημα τῆς Κεφαλληνίας. Βλ. Ἡλία Τσιτσέλη, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Β', σελ. 272 κέ. καὶ μάλιστα στὴν σελίδα 288 ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀ. Κορνέρ ἐμερίμνησε γιὰ τὴν μονὴ στὰ 1678. Σχετικὰ μὲ τὴν μονὴ καὶ τὴν παράδοσι τῆς ἱδρύσεώς της ἀπὸ τὸν Ἅγιο Φραγκίσκο βλ. ἐπίσης Ἡλία Τσιτσέλη, *Ὄνόματα θέσεων ἐν Κεφαλληνίᾳ*, Παρνασσός 1 (1877), σελ. 906 - 907. Δ. Ἀ. Ζακυθηνοῦ, *Κεφαλληνίας ἱστορικὰ καὶ τοπωνυμικά*, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν 6 (1929), σελ. 183 - 202, κυρίως σελ. 198 κέ. Π. Λάμπρου, *Νομίσματα καὶ μετάλια τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας*, Δελτίον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας 1 (1883), σελ. 193 καὶ σημ. 1. Ἀπὸ τὸν Κ. Ν. Σάθα, ἐνθ' ἄνωτ., τόμ. Ε', σελ. 203, πληροφοροῦμαστε ὅτι ἡδη στὸν 15' αἰῶνα κατεῖχαν τὴν μονὴ ὀρθόδοξοι μοναχοί.

τὸ ἀτομικὸ τοῦ συμφέρον, ἄλλοτε τὴν πλήρη κατάργησι τοῦ συστήματος καὶ τὴν ἐπιστροφή στὸν θεσμὸ τῆς ἐκμισθώσεως τῶν φόρων¹, ἄλλοτε τὴν τελειοποίησι καὶ ἀκριβῆ τήρησί του². Ἡ φιλοκέρδεια τῶν ὑπαλλήλων, ἡ μικρολογία καὶ ἀπληστία τῶν μεγάλων γαιοκτημόνων πάντοτε εὕρισκαν τρόπους γιὰ νὰ ἰσχύουν αὐτὰ ποὺ ὑπαγόρευε τὸ ἀτομικὸ τοῦ συμφέρον.

Κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα, τὸ σύστημα τῆς ἐνοικιάσεως ἰσχύει καὶ πάλι, μὲ τὰ ἴδια ἀντικοινωνικὰ ἐπακόλουθα ὥστε ἐπίμονα νὰ ζητῇται ἡ κατάργησίς του³.

1. *Archivio di Stato di Venezia, Deliberazioni del Senato, I. Secreta, Rettori, filza 121*, δίχως σελιδαρίθμηση. Ἐπιστολὴ τοῦ Γενικοῦ Προβλεπτῆ τῶν Νήσων Giacomo Corner (27 Σεπτεμβρίου 1692) μὲ πρότασι ἄρσεως τῆς διατάξεως τοῦ Ἀ. Κορνέρ. Ἀπάντησι τῆς Γερουσίας (1 Νοεμβρίου 1692) ἀρνητικῇ.

2. *Archivio di Stato di Venezia, Deliberazioni del Senato, I. Secreta, Rettori, filza 131*, ἐπίσης δίχως σελιδαρίθμηση. Ἐκθεσίς Προβλεπτῆ Ἀγ. Γεωργίου (Κάστρου) Κεφαλῆνας Sebastian Soranzo (6 Αὐγούστου 1697) μὲ πρότασι ἐπεξεργασίας καὶ ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τῆς διατάξεως τοῦ 1678. Ἀπάντησι τῆς Γερουσίας (8 Φεβρουαρίου 1697/8) ἀποδέχεται τὴν πρότασι.

3. Πρβλ. Andrea Michalakopoulos, *Venezia e Bizanzio*, Ρώμη 1932, σελ. 65 - 66.